12. Tannen D. You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation / Deborah Tannen. – New York: Morrow Publishers, 1990. – 330 p.
13. Topka L. Situation of Uncertainty: Pragmatic, Semantic, and Syntactic Aspects of Investigation / L. Topka // European Scientific Journal. – 2013. – No. 26. – P. 60-69.
14. Zaliznyak A. The Phenomenon of Polysemy and Ways to Describe It. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.philology.ru/linguistics2/zaliznyak_anna-04.htm
15. Wasow T., Perfors A., Beaver D. The Puzzle of Ambiguity. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.stanford.edu/~wasow/Lapointe.pdf/
16. Wittgenstein L. Philosophical Investigations / Ludwig Wittgenstein. – Oxford: Basil Blackwell Ltd., 1958. – 150 p.

Нагорная Е. Семантикопрагматический аспект двусмысленности.

Статья посвящена функционированию двусмысленных высказываний в англоязычном диалогическом дискурсе на материале художественных фильмов и сериалов. Дано определение понятию двусмысленности с точки зрения разных отраслей науки, поскольку междисциплинарный подход и интеграция наук в изучении двусмысленности способствуют всестороннему освещению особенностей репрезентации двусмысленности высказываний в дискурсе. Отмечено, что двусмысленность высказываний может бать обусловлена полисемией слов и амфиболией синтаксических конструкций. Рассмотрены особенности семантико-прагматической двусмысленности высказываний, которая возникает как следствие сосуществования нескольких иллокутивных сил в рамках одного высказывания или отсутствия однозначного соответствия между его формой и коммуникативным предназначением. Разграничены смежные с двусмысленностью понятия амбивалентности, нечеткости, неопределенности, неуверенности и рассматривается их языковая реализация в диалогическом дискурсе в сравнении с двусмысленностью.

Ключевые слова: *амбивалентность, амфиболия, двусмысленность, многозначность, неопределенность, неуверенность, нечеткость.*

Nahorna O. Semantic and Pragmatic Aspect of Ambiguity.

The article deals with functioning of ambiguous utterances in modern dialogical discourse on the material of fiction films and series. The notion of ambiguity is defined from the perspective of different scienific spheres, as far as the interdisciplinary approach to the study of ambiguity contributes to the comprehensive coverage of representation of ambiguous utterances in discourse. Ambiguity of utterances can be caused by polysemy of words and amphiboly of syntactic constructions. The article studies semantico-pragmatic specificities of ambiguity of utterances that stems from the result of co-existence of several illocutionary forces within one utterance or a lack of clear correspondence between its form and communicative aim. The notion of ambiguity is juxtaposed to ambivalence, indeterminacy, uncertainty and vagueness. Peculiarities of their linguistic representation in dialogical discourse in comparison with ambiguity are discussed.

Key words: *ambiguity, ambivalence, amphiboly, indeterminacy, polysemy, uncertainty, vagueness.*

Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом
кафедри лексикології і стилістики англійської мови ім. проф.. О.М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету
Т.Д. Чхетіані

Ірина Саєвич
(Київ)

УДК 81'1:141

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ У МОВІ І МОВОЗНАВСТВІ

У статті простежено етапи розвитку антропоцентричного підходу до вивчення мовних явищ та з'ясовано особливості антропоцентричної суті мови, насамперед, у процесі формування мовної картини світу. Зроблено акцент на тому, що засади домінантних для сучасної мовознавчої парадигми проблем вивчення мовної особистості були сформовані у філософії мови В. фон

Гумбольдта і дістали подальшого розвитку у вченні неогумбольдтіанців. Увагу зосереджено на процесах категоризації, концептуалізації і вербалізації об'єктів дійсності, важливих для людського буття. Зазначено, що орієнтація на людину в мові насамперед постає при дослідженні антропоцентричної лексики, до складу семантики якої входить ознака «людина», та процесів вторинної антропологізації. Наголошено на існуванні когнітивних стратегій номінації, що ґрунтуються на принципах антропометризму й антропоморфізму, які притаманні насамперед архаїчному світосприйняттю і міфологічній картині світу та визначають особливості «наївної», повсякденної концептуалізації дійсності.

Ключові слова: *антропоцентризм, антропоморфізм, мовна картина світу, концептуальна картина світу, категоризація, концептуалізація.*

Постановка проблеми. Роль людського чинника у різних сферах духовного і суспільного життя важко переоцінити. У більшості сучасних лінгвістичних досліджень точкою відліку та орієнтиром, з одного боку, є людська особистість як мовна і мовленнєва, а з другого, – метою досліджень є пошуки виявів людського чинника у мові. З кінця 90-х рр. XX ст. цей дослідницький підхід набув особливої актуальності у сфері лінгвістичних дисциплін, що постали на межі різних галузей знань: психолінгвістиці, соціолінгвістиці, етнолінгвістиці, лінгвокультурології, когнітивній лінгвістиці, прагмалінгвістиці та філософії мови.

Зміна наукових парадигм зазвичай зумовлюється новим поглядом на об'єкт дослідження, методами та сукупністю прийомів, що суттєво різняться від попередніх епістеміологічних засад певної наукової сфери. Дослідницькі пріоритети сучасного мовознавства ґрунтуються на антропоцентричній домінанті, а тому акцент у мовознавчих студіях змістився з системоцентричної на когнітивну і комунікативно-функціональну проблематику. І хоча кожен із зазначених напрямів має чітко окреслений об'єкт і предмет дослідження, однак те спільне, що їх об'єднало, – це принципи, серед яких безсумнівну першість отримав антропоцентричний. Саме тому сучасну лінгвістичну парадигму досить часто іменують антропоцентричною, зважаючи на методологічний акцент, що спрямовує вивчення мовних явищ у взаємозв'язку з їх носієм – людиною (і етносом).

Кожна національна мова зумовлює сприйняття її носіями навколишнього світу і є своєрідним світоглядним орієнтиром. Ми сприймаємо світ саме так, як підказує нам рідна мова. Ця думка В. фон Гумбольдта, що була висловлена німецьким мовознавцем і філософом ще у XIX ст., стала аксіоматичною у сучасному мовознавстві, зорієнтованому на вивчення людини у мові і мови у людині. Визначальною є і функція людини як творця мови – універсальної знакової системи, що акумулює у собі звичаї, традиції, вірування, специфічні духовні й матеріальні реалії, притаманні певному етносу норми життя у соціумі, тобто всі компоненти національної культури.

Метою статті є визначення етапів розвитку антропоцентричного підходу до вивчення мовних явищ у лінгвістиці та з'ясування особливостей антропоцентричної суті мови у процесі формування мовної картини світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідея вивчення мови у зв'язку з мисленням, свідомістю людини й культурою народу була зазначена серед пріоритетних дослідницьких настанов на початку формування лінгвістики як окремої галузі знань. Її авторство пов'язують з ім'ям основоположника мовознавства В. фон Гумбольдта. Відповідно до сформованої вченим філософської концепції мова проголошувалася тим складником суті людини, який власне і робить її людиною, а вивчення мови підпорядковувалося меті пізнання людиною самої себе. В. фон Гумбольдт ототожнював мову з «духом народу» і порівнював її з зачарованим колом, крізь яке людина сприймає навколишній світ і вийти з якого може, лише вивчивши нову мову. На думку вченого, сприйняття людиною світу залежить від тієї мови, якої вона спілкується [2].

Вірність основним постулатам В. фон Гумбольдта, відповідно до яких мова є явищем історичним і динамічним, таким, що вічно перебуває у русі, зберігали більшість представників порівняльно-історичної парадигми мовознавства протягом всього XIX ст. У межах цієї парадигми був сформований психологічний напрям, відповідно до положень якого мова визначалася як феномен психіки людини. Г. Штейнталь, В. Вундт, О. О. Потебня та інші апологети психологізму розглядали мову у взаємозв'язку з психікою і окремої людини, і етносу загалом, тобто наголошувалося на важливості взаємодії індивідуальної і колективної мовної

свідомості. Врахування двох типів антропної проекції світу: індивідуальної і колективної (універсальної, етнічної, групової) постулюють і сучасні дослідники. І хоча колективна свідомість є науковою фікцією й абстракцією, однак її дослідження, як зазначає О. О. Селіванова, «може надати значно більше інформації про риси та властивості конкретної людини» [10, с. 40].

Думка про незаперечну єдність «духу народу» і його мови В. фон Гумбольдта дістала подальшого розвитку в працях О. О. Потебні. Особливо актуальним для вітчизняного мовознавця стало вчення про внутрішню форму мови, що, на думку В. фон Гумбольдта, впливає на формування і функціонування мови конкретного етносу і полягає у неповторному і своєрідному мовному світосприйнятті і національній образності. У вченні О. О. Потебні поняття внутрішньої форми мови конкретизувалося у терміні *внутрішня форма слова* та набуло зв'язку з мовним мисленням як наслідком процесу творення слів.

Нове народження принцип антропоцентризму переживає у діяльності американського та європейського неогумбольдтіанства, починаючи з 20–30 рр. ХХ ст., зокрема у працях Ф. Боаса, Е. Сепіра, Б. Уорфа, Л. Вайсгербера, Й. Тріра та інших вчених, які при з'ясуванні суті мовних явищ, притаманних певній етномовній спільноті, часто застосовували факти із суміжних гуманітарних сфер: антропології, етнографії та психології. Започаткована американськими мовознавцями антропологічна лінгвістика ставила за мету осягнення культури через мову, зокрема з'ясування способів та засобів вираження у мові культурних особливостей певного етносу. Відповідно до гіпотези Сепіра–Уорфа етнічно своєрідні відмінності мисленнєвої діяльності і культурно детермінованих форм поведінки визначалися граматичною і лексичною організацією мовної системи. Вчення В. фон Гумбольдта (а століття потому і неогумбольдтіанців) про внутрішню форму мови і уявлення про мову як «проміжний світ» між дійсністю і людиною заклало підвалини теорії картини світу.

Саме Л. Вайсгербера вважають автором терміна *мовна картина світу* (sprachliches Weltbild). Дослідник наукової спадщини німецького мовознавця О. А. Радченко зазначає, що під терміном Weltbild «світосприйняття», тобто пізнання світу за допомогою специфічних засобів рідної мови у певній мовній спільноті, Л. Вайсгербер розуміє і уявлення про світ, і спосіб мислення [9, с. 112]. У викладі Л. Вайсгербера мова є перетворювальною силою, що формує уявлення про дійсність у представників певного етносу, а тому існує стільки світів і стільки світобачень, скільки й мов. Однак на тлі усталеного у сучасному мовознавстві розмежування мовної і концептуальної картин світу увиразнюється тенденція неогумбольдтіанців і насамперед Л. Вайсгербера до ототожнення цих двох типів картини світу та акцентування уваги на цілісному образі світу, у формуванні якого провідне місце належить мові.

Концепція картини світу стала однією з провідних у сучасних лінгвістичних студіях. Проблема мовної картини світу привертала і привертає увагу багатьох дослідників, зокрема це Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова, Є. Бартмінський, Т. В. Булигіна, А. Вежбицька, Г. Д. Гачев, І. О. Голубовська, В. В. Жайворонок, В. І. Карасик, О. О. Корнілов, М. П. Кочерган, О. П. Левченко, В. М. Манакін, С. Є. Нікітіна, В. І. Постовалова, З. Д. Попова, А. М. Приходько, Ж. П. Соколовська, Й. А. Стернін, В. М.Телія, М. І.Толстой, С. М. Толстая, Т. В. Цив'ян, О. Д. Шмельов, К. С. Яковлева та ін.

Типологію картин світу здійснюють за різними критеріями: суб'єкта (картина світу окремої людини, групи людей, етносу), об'єкта (міфологічна, релігійна, філософська, наукова картини світу), результату, тобто безпосереднього образу світу, що відрізнятиметься глибиною відображення, статичністю / динамічністю, гомогенністю / гетерогенністю тощо [8, с. 32–34]. У когнітивній лінгвістиці і лінгвокультурології увагу акцентують на кореляціях між національними мовною і концептуальною картинами світу. Засоби мовної картини світу експлікують і частково вербалізують сукупність концептуально організованих уявлень про світ, а тому мова як проміжний світ між свідомістю людини і дійсністю виражає особливості світосприйняття і світоглядних орієнтирів певного етносу.

З позицій антропоцентричної парадигми, людина сприймає, упорядковує і категоризує світ відповідно до власних потреб і цінностей, через усвідомлення себе, своєї практичної і теоретичної діяльності. О. С. Кубрякова стверджує, що у більшості випадків членування світу

зумовлено мовою, що надає цій операції і категоризаційного, і лінгвістичного характеру [4, с.97]. Однак давня полеміка між номіналістами і реалістами продовжується і в сучасній науці. Дійсно, з одного боку, категоризація має тісний зв'язок з умовиводами, які доступні нам завдяки мові, і коли ми говоримо *Сонце сходить,* ми вже погоджуємося з втіленим у мові аналогічним досвідом попередніх поколінь. У цьому плані категоризація є конвенційною для носіїв однієї мови. Проте такій позиції номіналістів протиставлено міркування реалістів. В один клас ми об'єднуємо усіх кішок не тому, що існує назва *кішка*, а на підставі певних спільних ознак, що онтологічно представлені у світі незалежно від певної мови і стають доступними людині у процесі пізнання дійсності. Своєрідним є третій погляд на процеси пізнання та їх упорядкування мовою – виражений поглядами концептуалістів, відповідно до якого під однією назвою об'єднують об'єкти, що опосередковані спільними концептуальними засадами, «тобто можливістю представити кожний одноплановий об'єкт однією ментальною репрезентацією, одним і тим самим концептом» [4, с. 98]. Як слушно зауважує О. С. Кубрякова, світ проходить через свідомість людини і відображається настільки, наскільки це дозволяє організація людського сприйняття, що певним чином обмежене, «по-перше, біологічно (тим, що властиво людині як певному живому організму), по-друге, соціально (в широкому розумінні цієї умови, тобто включенням у неї всього того, що робить людину дітищем свого часу, своєї епохи, цивілізації, свого суспільства тощо) і, по-третє, прагматично, що передбачає оцінку сприйнятого за його значущістю для здійснюваної людиною діяльності і її загального блага (виживання)» [4, с. 98].

Роль людського чинника у мові насамперед з'ясовуємо при реконструкції мовної і концептуальної картин світу, тобто при звертанні до процесів образного осмислення, організації і вираження мовними знаками таких онтологічних констант, як життя, смерть, любов, щастя, сім'я, достаток, хвороби, взаємовідносини індивіда і суспільства, сприйняття свого і чужого, уявлення про дитинство, молодість, старість, ставлення до праці, до багатства і бідності, інтерпретація свободи, культурних цінностей тощо.

Безперечно, на процеси пізнання, категоризації, концептуалізації і відповідно вербалізації світу впливають і природні (географічні, кліматичні), і культурні (у широкому розумінні поняття) чинники, і рівень пізнання світу, що в багатьох випадках залежить від цивілізаційного виміру лінгвокультури. Саме ці умови визначають шляхи формування національних мовних і концептуальних картин світу.

При суттєвих відмінностях між національними мовними і концептуальними картинами світу можемо стверджувати існування певних семантичних універсалій. Однією з лінгвокультурних домінант є концепт «людина». Ключовий статус лексеми *людина* у мовній свідомості більшості етносів підтверджують психолінгвістичні експерименти [11]. Недаремно онтологічну значущість будь-якої реалії в системі культурних цінностей визначають саме через ступінь взаємодії людини з цією реалією.

Антропоцентризм позначається на ракурсі аналізу явищ мови, коли будь-які мовні одиниці описують насамперед для того, щоб визначити місце позначуваних ними реалій у житті людини. Т. І. Вендіна ілюструє це положення тлумаченням слів *парк, гай, ліс*. *Гай* і *ліс* визначають як сукупність дерев, **не організованих людиною у просторі,** а *парк* – як сукупність дерев, **розміщених людиною у просторі.** Окрім того, *парк* протиставляють *гаю* і *лісу* як **творіння людини**. *Гай* і *ліс* протиставлені одне одному з погляду здатності людини охопити їх поглядом, обійти й орієнтуватися в них [1, с. 12].

У мовознавстві вживаним став термін *антропоцентрична лексика,* який застосовують до лексичних одиниць, що мають зв'язок з концептом «людина». Ю. Д. Апресян антропоцентричним називає слово, лексичне значення якого містить компонент «людина» і додає: «Позаяк мова – знаряддя людини, більшість слів будь-якої людської мови є антропоцентричною тривіальним чином» [7, с. XXIV]. Сема «людина» міститься, наприклад, у позначенні більшості домашніх тварин і культурних рослин, адже людина їх вирощує, щоб якимось чином використовувати, усіх артефактів (тобто, предметів, створених людиною, на відміну від природних об'єктів), різних видів діяльності *(грати, читати, співати, творити),* більшості внутрішніх психоментальних станів *(розмірковувати, хвилюватися, сподіватися),* актів мовлення *(розповідати, прохати, обіцяти, звітувати)* і багатьох інших слів.

Меншою мірою антропоцентризм виражається при аналізі тих слів, що, на перший погляд, не мають зв'язку з концептом «людина». Ю. Д. Апресян ілюструє цю думку зіставленням лексем *міцний* (рос. *прочный*) і *твердий* (рос. *твёрдый*): *міцний* – 'такий, який важко зруйнувати', *твердий* – 'такий, який важко деформувати'. Безпосереднього посилання на людину тлумачення цих слів не містить, але присутність людини стає відчутною при подальшому аналізі їхньої семантики, при витлумаченні слова *важко*. Очевидно, що коли відсутня вказівка, для кого певна діяльність є важкою, передбачають, що вона є важкою для людини. А тому слова *міцний* і *твердий* також можна вважати антропоцентричними. У цьому сенсі, – робить висновок, Ю.Д. Апресян, – лексика кожної мови є глибоко антропоцентричною [7, с. XXIV].

Як було зазначено, антропоцентричною вважають лексику на позначення флори. Відповідно до прагматичних цілей рослинність поділяють на два великі класи: культурні рослини і бур'яни. Така категоризація відбиває винятково людський погляд на довкілля. У природі не існує бур'яну, однак наявні конкретні рослини (волошка, плющ, пирій, лобода, будяк), які людина оцінює як небажану рослинність, що конкурує з насадженими культурними рослинами (бажаними для людини) за світло, воду та поживні речовини. Відповідно гіперонім *бур'ян* та всі видові його різновиди у мові набувають негативної раціональної оцінки у зв'язку зі шкідливим впливом на життєдіяльність людини позначуваних ними реалій.

Антропоцентризм постає як принцип «наповнення» мовних категорій. Про нього доцільно говорити там, де є можливість вибору, відбиття людського погляду, зокрема і у сфері вторинної антропологізації. До того ж антропоцентризм слід відмежовувати від інших явищ у сфері дії людського чинника у мові, зокрема таких, як антропометризм і антропоморфізм.

Найтісніший зв'язок прослідковуємо між антропоцентризмом і антропометризмом – шкалюванням, точкою відліку якого є людина, тобто поданням об'єктів як співмірних людині в оцінному чи кількісному планах [4]. Так, у семантиці фразеологічних одиниць у переважній більшості випадків об'єктивовано антропну концептуалізацію параметрів моделі світу: часу, простору, кількості, цілого і частини, причини і наслідків. Наприклад, «повільно» – *нога за ногою, як не своїми ногами;* «моментально» – *в мить ока, одним стрибком, одна нога тут, а друга там;* «на позначення напрямку» – *куди ноги несуть, куди очі бачать (дивляться);* «на всьому просторі» – *куди око сягає (дістає), куди гляне око;* «у період чийого-небудь життя» – *за пам'яті*; «близько» – *рукою подати (кинути), під руками (рукою), на відстані витягнутої руки, коло носа, лице в лице (лицем до лиця);* «дуже багато» – *по саме горло, по вуха, по шию, з головою*. Отже, антропометризм конструює об'єкти за прагматично зумовленими ознаками.

На факторі суб'єкта ґрунтується і явище антропоморфізму, що пов'язане з наданням об'єктам не властивої їм структури. Антропоморфізм – це наділення людськими якостями, уподібнення людині. Термін функціонує у двох значеннях: 1) як світоглядний принцип; 2) як принцип мовної номінації.

Насамперед, антропоморфізм розглядають як світоглядний принцип, що був панівним при пізнанні і поясненні незрозумілих явищ природи і закономірностей будови світу на ранніх етапах розвитку суспільства. Наслідком антропоморфного світосприйняття стали різні номінативні засоби, що ґрунтуються на уподібненні живих істот і вигаданих сутностей фізичним і психічним людським якостям. Зазначеним об'єктам приписують, зокрема, здатність відчувати емоції, розмовляти, думати, здійснювати осмислені людські дії: *сонце – боже око, сонце праведне, матінка-земля, земля-годувальниця, лев – цар звірів* тощо; людиноподібними є міфологічні істоти земного, небесного і підземного світів. По-друге, термін *антропоморфізм* використовують на позначення одного з принципів мовної номінації, а одиниці мови, що виникли на підставі метафоричного переносу за схожістю між людиною й іншими предметами та явищами (рослинами, тваринами, об'єктами неживої природи, міфологічними істотами тощо) називають *антропоморфізмами.*

Відомо, що людина пізнавала себе і навколишній простір та називала явища і поняття об'єктивного світу через призму того, що було їй відоме, – власного тіла і відчуттів, тобто тіло було одним із найдоступніших інструментів для спостереження, вивчення і розуміння. Це пояснює факт, що слова на позначення частин тіла такі ж архаїчні, як і сама людська свідомість.

Яскравим прикладом антропоморфного сприйняття світу слугують позначення частин рельєфу. У різних мовах ці назви походять від назв частин тіла людини: *гірський* ***хребет, гирло і рукав*** *річки,* ***підошва і підніжжя*** *гори,* ***перешийок, жерло*** (споріднене з *горло*) *вулкана,* ***узбіччя*** (від *бік*); пор. також топоніми ***Лиса*** *гора*, *Морське* ***око***, англ. **ridge** –'гребінь гори' і 'хребет', **mouth** – 'рот, уста', 'гирло (річки)', **foot** – 'стопа, нога, основа, опора, підніжжя, підошва', arm **of a river** – 'рукав річки', **neck** – 'шия, перешийок, коса, вузька протока', head **of a mountain** – 'вершина гори' тощо [7, с. 41]. Свідченням того, що розглянута метафоричність є живою і продуктивною, вважають відносно недавній розвиток семантики слова *легені:* 'зелені насадження, парки, сквери' (пор. укр. *зелені* ***легені*** *міста*, рос. легкие **города,** англ. **the lungs of London** тощо) [7, с. 42].

Першоджерело розглянутої антропоморфної топографії знаходимо у космогонічній міфології. Як зазначають Т. Я. Єлезаренкова і В. М. Топоров, створення світу, згідно з найдавнішими індоєвропейськими міфами, відбувалося з волі (слова) Бога-деміурга Брахми: розділялися земля і небо, початково злиті у світовому яйці; світ створювався з величезного тіла першолюдини і первожертви ***Пуруші,*** з багатьма очима, головами, руками, ногами. Частини тіла Пуруші стали основними елементами світобудови: його дух став місяцем, око – сонцем, дихання – вітром, пуп – повітряним простором, голова – небом, ноги – землею, уста – священною річкою Індрою і вогнем. Отже, міфологічна картина творення світу уявлялася як низка уподібнень: елементи макрокосму (небо, земля, вода, вітер, сонце, гори, річки) усвідомлювались як елементи мікрокосму – тіла міфологічної істоти («першожертви»), з частин якої і був створений світ [7, с. 42]. Цілком очевидно, що образно-метафоричне уподібнення світу до тіла людини формувалося одночасно і в міфопоетичних уявленнях давнини і в семантиці мови.

Принцип антропоморфізму є провідним і в лексичній номінації, і в номінації фразеологізмів, на чому наголошує О. П. Левченко: «Серед базових метафоричних принципів, що діють у фразеології, найвагоміші – персоніфікація, яка має різні вияви: «антропоморфізм», коли вербалізація відбувається в термінах концептосфери Людина, «істотоморфізм», коли використано концептосферу Істота. «Істотоморфізм», своєю чергою, можна розглядати як «зооморфізм» та «міфоморфізм» – використання термінів, пов'язаних із тваринами та міфологічними істотами відповідно. І за цією логікою – «флороморфізм», «речоморфізм» тощо. Визначення принципів, за якими відбувається концептуалізація і вербалізація певного значення, об'єктивує національну картину світу. Проте будова фразеологічної картини світу, як і мовної картини світу, антропоцентрична» [6, с. 53].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, принцип антропоцентризму, що визначив пріоритети сучасного мовознавства у дослідженні суб'єкта – мовної особистості в усіх аспектах її вияву (зокрема мовної свідомості, мовної і концептуальної картин світу), є традиційним для мовознавства, адже був сформований у період становлення лінгвістики як окремої галузі знань. Антропоцентризм мови є загальновизнаним явищем, що позначається на процесах категоризації і концептуалізації світу і відповідно вербалізації предметів, явищ і дій, ознак, важливих для людського буття. Реконструкції антропологічно зорієнтованих мовної і концептуальної картин світу притаманна двовекторність: від зовнішнього мовного позначення до концептуалізованого уявлення про об'єкт дійсності і навпаки. Особливо помітною «орієнтація на людину» постає при дослідженні способів тлумачення антропоцентричної лексики, семантика якої містить когнітивну ознаку «людина», та процесів вторинної антропологізації. Відповідно можемо стверджувати існування певних когнітивних стратегій номінації, в основу яких покладено принципи антропометризму і антропоморфізму, що визначають насамперед архаїчне світосприйнятті та міфологічну картину світу та притаманні «наївній», повсякденній концептуалізації світу сучасною людиною. Дослідження мовних явищ з погляду людської особистості як точки відліку уможливлює формування висновків про специфіку мови як визначальної суті homo sapiens, що творить картину світу відповідно до прагматично зумовлених ознак, і про пізнання людини у її багатовимірності і багатоаспектності, Людини як основної цінності сучасної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вендина Т. И. Русская языковая картина мира сквозь призму словообразования (макрокосм) / Т. И. Вендина. – М.: Индрик, 1998. – 240 с.

2. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М.: «Прогресс», 1984. – 453 с.
3. Забуранна О. В. Антропоцентризм фразеологічної семантики (на матеріалі фразеологічних одиниць української, перської, японської мов зі значенням відносного часу): Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. В. Забуранна. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. – 18 с.
4. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. академия наук. Ин-т языкознания / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: Монографія / О. П. Левченко. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.
6. Мечковская Н. Б. Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков / Н. Б. Мечковская. – М. Флинта; Наука, 2001. – 312 с.
7. Новый объяснительный словарь синонимов русского языка / Под общим рук. академика Ю. Д. Апресяна / Ю. Д. Апресян. – М.: Школа «Языки русской культуры», 2003. – 1306 с.
8. Постовалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. – М.: Наука, 1988С. 8 – 69.
9. Радченко О. А. Лингвофилософский неоромантизм Й. Л. Вайсгербера / О. А. Радченко // Вопросы языкознания. – 1993. – № 2. – С. 107–114.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / МОН України / О. О. Селіванова. − Полтава: Довкілля-К, 2008. − 712 с.
11. Уфимцева Н. В. Языковое сознание и образ мира славян [Электронный ресурс] // Языковое сознание и образ мира: Сб. научных статей / Отв. ред. Н. В. Уфимцева / Н. В. Уфимцева, 2000. Режим доступа: http://www.iling-ran.ru/library/psylingva/sborniki/Book2000/html_204/4-2.html

Саевич И. Антропоцентризм в языке и языкознании.

В статье прослеживаются этапы развития антропоцентрического подхода к исследованию языковых явлений и выявляются особенности антропоцентрической сущности языка, в первую очередь, в процессе формирования языковой картины мира. Сделан акцент на том, что основы доминантных для современной лингвистической парадигмы проблем изучения языковой личности были сформулированы в философии языка В. фон Гумбольдта и получили распространение в учении неогумбольдтианцев. Внимание акцентируется на процессах категоризации, концептуализации и номинации объектов действительности, важных для человеческого бытия. Указывается, что ориентация на человека в языке в первую очередь актуализируется при исследовании антропоцентрической лексики, семантика которой включает компонент «человек», и процессов вторичной антропологизации. Акцентируется внимание на наличии когнитивных стратегий номинации, основывающихся на принципах антропометризма и антропоморфизма, присущих в первую очередь архаическому мировосприятию и мифологиччеcкой картине мира и определяющих особенности «наивной» концептуализации действительности.

Ключевые слова: *антропоцентризм, антропоморфизм, языковая картина мира, концептуальная картина мира, категоризация, концептуализация.*

Saievych I. Anthropocentrism in Language and Linguistics.

The article traces the stages of development of anthropocentric approach to the study of linguistic phenomena and identifies particularly anthropocentric essence of language, first of all, in the formation of a linguistic view of the world. Emphasis is placed on the fact that the foundations of the dominant paradigm for the modern linguistic problems of studying of the lingual person were formulated in the Humboldt's philosophy of language and became widespread in the doctrine of neohumboldtians. Attention is focused on the processes of categorization, conceptualization and nomination of objects of reality which are important to human existence. It is pointed out that the focus on the human in language actualized in the study of anthropocentric lexis, semantics of which includes a component of "human", and processes of secondary anthropologization. There are considered cognitive strategies of nomination, which are based on factors of anthropocentrism and anthropomorphism. These factors primarily belong to the archaic worldview and to the mythological picture of the world, and determine the features of the "naive", domestic conceptualization of reality.

Key words: *anthropocentrism, anthropomorphism, linguistic view (picture) of the world, a conceptual worldview, categorization, conceptualization, nomination.*